

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشکده ی ادبیات و علوم انسانی

دکتر علی شریعتی

پایان نامه ی دکتری

گروه زبان و ادبیات فارسی

تحلیل ساختار روایت در قرآن، کتاب مقدّس

و چند متن تفسیری و عرفانی

استاد راهنما:

دکتر عبدالله رادمرد

استادان مشاور:

دکتر ابوالقاسم قوام

دکتر سید مهدی زرقانی

نگارش:

مریم صالحی نیا

زمستان ۱۳۸۷

بسمه تعالی .

مشخصات رساله/پایان نامه تحصیلی دانشجویان .
دانشگاه فردوسی مشهد

عنوان رساله/پایان نامه: تحلیل ساختار روایت در قرآن، کتاب مقدس و چند متن تفسیری و عرفانی

نام نویسنده: مریم صالحی نیا

نام استاد(ان) راهنما: دکتر عبدالله رادمرد

نام استاد(ان) مشاور: دکتر ابوالقاسم قوام و دکتر سید مهدی زرقانی

رشته تحصیلی: زبان و ادبیات فارسی	گروه: زبان و ادبیات فارسی	دانشکده: دانشکده ی ادبیات و علوم انسانی دکتر علی شریعتی
تاریخ دفاع: ۱۳۸۷/۱۱/۹		تاریخ تصویب: ۸۳/۱۰/۲۷
تعداد صفحات: ۴۶۴	دکتری ☒	کارشناسی ارشد ☐

چکیده رساله/پایان نامه : در این پایان نامه روایات داستانی مشترک کتاب مقدس و قرآن، معرفی شده و از دیدگاه روایت شناسی ساختگرا مورد بررسی قرار گرفته است و مباحث اصلی آن در شش فصل ارائه شده: فصل نخست مقدماتی است که زمینه ی آشنایی بیشتر با روایت و روایت شناسی ساختگرا را فراهم می آورد. فصل دوم، بررسی موقعیت پیرامتنی کتاب مقدس و قرآن است و به معرفی این دو کتاب و آثار تفسیری و عرفانی فارسی که درباره و پیرامون آنها نگاشته شده می پردازد. فصل سوم، به بررسی پیوند زیرمتنی و زبرمتنی کتاب مقدس و قرآن اختصاص یافته است. در این فصل روایات داستانی مشترک قرآن و کتاب مقدس معرفی شده و گزاره های اصلی مشترک آنها بر هم منطبق شده و به موارد افتراق و اختلافشان نیز اشاره شده است. در فصل چهارم، ساختار روایت در کتاب مقدس و قرآن مورد مطالعه قرار گرفته، که خود از پنج بخش اصلی تشکیل شده: بخش نخست بررسی موقعیت فرامتنی این روایات است که در آن به پاره ای از سازه ها و ساختارهای مشترک میان اساطیر، افسانه ها، فرهنگ یونان و تاریخ، با روایات قرآن و کتاب مقدس اشاره شده است. بخش دوم و سوم به ترتیب به بررسی ساختار داستان و گفتمان این روایات اختصاص یافته، بخش چهارم درباره ی تأثیر سبک روایی کتاب مقدس بر روایات تفسیری است و سرانجام پنجمین بخش از تأثیر سبک روایی قرآن بر روایات عرفانی سخن می گوید. در فصل پنجم روایت یوسف به عنوان یک نمونه ی برجسته و کامل از روایات داستانی مشترک دو کتاب مورد بررسی قرار گرفته است و سرانجام در فصل ششم دستاوردها و نتایج اصلی این پژوهش ارائه شده است.

امضای استاد راهنما:	کلید واژه:
	۱. قرآن و کتاب مقدس
	۲. روایات عرفانی و تفسیری
	۳. روایت
	۴. راوی
	۵. ساختار داستان و گفتمان
تاریخ:	

فهرست مطالب

مقدمه..... ۱۶-۲۵

فصل اول: کلیاتی درباره ی روایت شناسی ساختگرا

(۱) تعریف روایت..... ۳۰-۲۷

(۲) عناصر روایت..... ۳۲-۳۰

(۱.۲) واحد بنیادین، (۲.۲) کنشگر، (۳.۲) توالی

(۳) پیکر بندی ساختار روایت..... ۳۴-۳۲

(۱.۳) چکیده، (۲.۳) جهت گیری، (۳.۳) رخدادها، (۴.۳) پیچیدگی و اوج، (۵.۳) ارزیابی، (۶.۳) فرجام، (۷.۳) نتیجه-گیری

(۴) شیوه ی تحلیل و بررسی ساختار روایت..... ۳۸-۳۴

(۵) جایگاه روایات دینی در روایت شناسی ساختگرا..... ۴۱-۳۸

یادداشت..... ۴۲

فصل دوم: بررسی موقعیت پیرامنی کتاب مقدس و قرآن

الف) تدوین و شکل گیری کتاب مقدس..... ۶۲-۴۴

(۱) ساختار و شکل ظاهری کتاب مقدس

(۱.۱) عهد عتیق: (۱.۱.۱) تورات، (۲.۱.۱) کتابهای انبیا، (۳.۱.۱) مکتوبات یا نوشته های مقدس، (۴.۱.۱) کتابهای قانونی ثانی

(۲.۱) عهد جدید: (۱.۲.۱) اناجیل، (۲.۲.۱) اعمال رسولان، (۳.۲.۱) نامه های رسولان، (۴.۲.۱) مکاشفه ی یوحنا،

(۵.۲.۱) کتابهای جعلی عهد جدید

۲) نویسندگان کتاب مقدس

۳) تاریخ نگارش کتاب مقدس

۴) تدوین کنندگان کتاب مقدس

۵) ترجمه های کتاب مقدس

۱.۵) ترجمه ی کلدانیه، ۲.۵) ترجمه ی یونانی، ۳.۵) ترجمه ی لاتینی، ۴.۵) ترجمه ی انگلیسی

۶) مسأله ی تحریف کتاب مقدس

ب) تدوین و شکل گیری قرآن.....۶۹-۶۲

۱) نزول قرآن

۲) جمع آوری قرآن

۳) ترجمه ی قرآن

ج) تفسیر کتاب مقدس و قرآن.....۹۲-۶۹

۱) تفسیر عبارتی

۱.۱) تفسیر عبارتی کتاب مقدس، ۲.۱) تفسیر عبارتی قرآن

۲) تفسیر عرفانی و اشارتی

۱.۲) تفسیر عرفانی و اشارتی کتاب مقدس

۲.۲) تفسیر عرفانی و اشارتی قرآن

۱.۲.۲) تصوف و عرفان اسلامی از آغاز تا پایان سده ی دوم هجری، ۲.۲.۲) تصوف و عرفان اسلامی در سده ی

سوم هجری، ۳.۲.۲) تصوف و عرفان اسلامی در سده ی چهارم هجری، ۴.۲.۲) تصوف و عرفان اسلامی در

سده ی پنجم هجری، ۵.۲.۲) تصوف و عرفان اسلامی در سده ی ششم هجری، ۶.۲.۲) تصوف و عرفان اسلامی

در سده ی هفتم هجری ۷.۲.۲) تصوف و عرفان اسلامی در سده ی هشتم و نهم هجری

یادداشتها.....۹۸-۹۳

فصل سوم: بررسی پیوند زیرمتنی و زبرمتنی کتاب مقدس و قرآن

الف) روایات داستانی مشترک.....۱۵۷-۱۰۰

۱) روایت هایی که آشکارا درباره ی شخصیت های یکسان سخن می گویند

۱.۱) داستان آدم، ۱.۱.۱) داستان پسران آدم، ۲.۱) داستان نوح، ۳.۱) داستان ابراهیم و لوط، ۱.۳۱) داستان اسحاق، ۲.۳.۱) داستان اسماعیل ۳.۳.۱) داستان یعقوب ۴.۱) داستان یوسف، ۵.۱) داستان موسی، ۶.۱) داستان داوود، ۷.۱) داستان سلیمان، ۱.۷.۱) داستان هاروت و ماروت، ۸.۱) داستان ایوب، ۹.۱) داستان یونس ۱۰.۱) داستان عیسی

۲) داستانهایی که نام شخصیت اصلی آنها در کتاب مقدس و قرآن یکسان نیست

۱.۲) داستان ادريس(خنوخ)، ۲.۲) داستان طالوت(شاول)، ۳.۲) داستان الیاس(ایلیا) ۴.۲) داستان الیسع(الیسع)، ۵.۲) داستان ذوالکفل(عوبدیا)، ۶.۲) داستان عزیز(عزرا)

۳) داستانهایی که در قرآن به گونه ای تمثیلی و بدون ذکر نام شخصیت روایت شده اند

۱.۳) داستان ذوالقرنین، ۲.۳) داستان آن هزار تن که از مرگ گریختند، ۳.۳) داستان مردی که صد سال در خواب بود، ۴.۳) داستان کسانی که سقف بر سرشان فرو ریخت، ۵.۳) داستان سه رسول و یاور ایشان، ۶.۳) داستان اصحاب اخدود

ب) روایات داستانی غیر مشترک.....۱۵۹-۱۵۷

یادداشتها.....۱۷۰-۱۶۰

فصل چهارم: ساختار روایت در کتاب مقدس و قرآن

بخش اول: بررسی موقعیت فرامتنی سازه ها و ساختار روایات کتاب مقدس و قرآن

الف) سازه ها و ساختارهای مشترک در اساطیر و روایات کتاب مقدس و قرآن.....۲۲۹-۱۷۲

۱) اساطیر، و روایات کتاب مقدس و قرآن.....۱۸۲-۱۷۳

۱.۱) درونمایه ی مینوی اساطیر

۲.۱) ویژگیهای کارکردی اساطیر

۱.۲.۱) تأثیرگذاری اعتقادی اساطیر (۲.۲.۱) اساطیر تبیین کننده ی شیوه ی درست زیستن در جهان (۳.۲.۱) همراهی اساطیر با مناسک، (۴.۲.۱) اساطیر نشان دهنده ی راه نجات و رستگاری

۳.۱) ویژگیهای ساختاری اساطیر

۱.۳.۱) اساطیر اسلوب روایی دارند (۲.۳.۱) توالی حوادث در اساطیر پذیرای تبیین نیست (۳.۳.۱) زمان اساطیر از مفهوم نیوتنی و گاهنامه ای پیروی نمی کند (۴.۳.۱) اساطیر دارای ساختاری تقابلی اند (۵.۳.۱) کنشگرهای اساطیر اغلب آرمانی اند (۶.۳.۱) ترتیب داستانها در اساطیر از ساختار ویژه ای پیروی می کند

۲) سازه های اسطوره ای و روایات کتاب مقدس..... ۲۰۴-۱۸۳

۱.۲) نقشمایه های اسطوره ای بنیادین و روایات کتاب مقدس

۱.۱.۲) اسطوره ی کشته شدن تیامات، (۲.۱.۲) اسطوره ی ال(ئل) و بعل، (۳.۱.۲) اسطوره ی دریده شدن فرد خطاکار توسط شیر، (۴.۱.۲) اسطوره ی خدای خونین و چرخشت شراب، (۵.۱.۲) اهمیت نخست زادگی در اسطوره ی بابلی، (۶.۱.۲) اشاره به نام خدایان اسطوره ای، (۷.۱.۲) اهمیت نام در روایات کتاب مقدس و اساطیر، (۸.۱.۲) اسطوره های بنیاد(علت شناختی) در روایات کتاب مقدس

۲.۲) سازه های اسطوره ای و روایات داستانی کتاب مقدس

۱.۲.۲) داستان آفرینش، (۲.۲.۲) داستان نوح، (۳.۲.۲) داستان ابراهیم و ذبح گوساله، (۴.۲.۲) داستان عیسو و اسطوره ی سبت، (۵.۲.۲) داستان موسی و اسطوره ی موزوهای المپ، (۶.۲.۲) داستان داوود و اسطوره ی برگزاری مراسم خفت در برابر خداوند، (۷.۲.۲) داستان خانه ساختن سلیمان برای خداوند و اسطوره ی خانه ساختن برای بعل، (۸.۲.۲) داستان عیسی و اسطوره ی انسان مصلوب

۳) سازه های اسطوره ای و روایات قرآن..... ۲۱۲-۲۰۴

۱.۳) داستان ابراهیم و قدرت دمیدن زندگی در قطعات از هم گسسته ی حیوانات در اساطیر، (۲.۳) داستان ذوالقرنین و اسطوره ی فرورفتن خورشید در زمین، (۳.۳) داستان ایوب و اساطیر، (۴.۳) جنیان در قرآن و در تفکر اسطوره ای اعراب، (۵.۳) سنجش اعمال انسانها در روایت قرآن و وزن کردن دلها در پیشگاه اوزیریس

۴) عناصر و سازه های اسطوره ای مشترک در کتاب مقدس و قرآن..... ۲۲۹-۲۱۲

۱.۴) نقشمایه های اسطوره ای بنیادین در روایات قرآن و کتاب مقدس

۱.۱.۴) نام خداوند و ریشه ی بابلی و آشوری آن، ۲.۱.۴) ویژگیهای انسانوار خداوند در متون دینی و اساطیر،
۳.۱.۴) اسطوره ی بالا رفتن از نردبان و صعود به آسمان، ۴.۱.۴) کوه و اهمیت اسطوره ای و دینی آن، ۵.۱.۴)
خداوند و اسطوره ی رعد، ۶.۱.۴) عمرهای طولانی در اسطوره ها و روایات دینی، ۷.۱.۴) اهمیت اعداد در
اسطوره ها و روایات دینی

۲.۴) سازه های اسطوره ای مشترک در روایات داستانی کتاب مقدس و قرآن

۱.۲.۴) آفرینش انسان از پاره ای خاک در اسطوره ی سومری و بابلی، ۲.۲.۴) طوفان نوح و باور اسطوره ای
دریایی در آسمان، ۳.۲.۴) شباهت داستان زن لوط و ارفه در اساطیر یونان، ۴.۲.۴) داستان موسی و اساطیر،
۵.۲.۴) داستان ایوب و اسطوره های سومری، ۶.۲.۴) داستان یونس و الگوی اساطیری آن، ۷.۲.۴) داستان عیسی
و اساطیر

ب) افسانه ها، و روایات کتاب مقدس و قرآن..... ۲۲۹-۲۴۱

۱) سازه ها و ساختارهای افسانه ها و روایات کتاب مقدس..... ۲۳۰-۲۳۶

۱.۱) کتاب استر و شباهت ساختاری آن با هزار و یک شب

۲.۱) دلیله ی محتاله در کتاب مقدس و هزار و یک شب

۳.۱) ناشناس ساختن خود

۴.۱) وعده ی ازدواج در برابر انجام کاری سخت

۵.۱) موفقیت و شایستگی برادر کوچکتر

۶.۱) خیردهی و خبرگیری

۲) سازه های افسانه ها و روایات کتاب مقدس و قرآن..... ۲۳۶-۲۴۱

۱.۲) ارایه ی علامت و نشان برای اثبات درستی وعده

۲.۲) سخن گفتن حیوانات

۳.۲) پیروزی ضعیف بر قوی

۴.۲) مسخ

ج) ادبیات و فرهنگ یونان، و روایات کتاب مقدس و قرآن..... ۲۶۵-۲۴۲

۱) تأثیر ادبیات و فرهنگ یونان بر سازه ها و ساختار روایات کتاب مقدس..... ۲۵۹-۲۴۲

۱.۱) اهمیت اعداد در فلسفه ی یونان و کتاب مقدس

۲.۱) تعدد تصاویر جنسی نمادین در اساطیر یونان و روایات کتاب مقدس

۳.۱) سبک تئوفانی در ادبیات یونان و کتاب مقدس

۴.۱) عنصر پیشگویی در ادبیات یونان و کتاب مقدس

۵.۱) چند سازه ی مشترک دیگر در کتاب مقدس و اساطیر و فرهنگ یونان

۱.۵.۱) اعصار چهارگانه ی دوران اساطیری یونان در رؤیای دانیال، ۲.۵.۱) دو ستون یاکین و بوعل در معبد

اورشلیم و ستونها ی معابد یونان

۲) عناصر مشترک در اساطیر یونان، کتاب مقدس و قرآن..... ۲۶۵-۲۵۹

۱.۲) نشانه ی عنایت خداوند

۱.۱.۲) رودخانه ی شیر، شهد و عسل

۲.۲) نشانه های خشم خداوند

۱.۲.۲) صاعقه، ۲.۲.۲) باران سنگ ریزه و شیوع بیماری، ۳.۲.۲) مسخ

۳.۲) اسطوره های آخرت شناسی یونان و آخرت شناسی دینی

د) عناصر و سازه های تاریخی در روایات کتاب مقدس و قرآن..... ۲۸۶-۲۶۵

۱) ویژگیهای روایات تاریخی دینی..... ۲۷۳-۲۶۵

۱.۱) درونمایه ی روایات تاریخی دینی، تاریخ اعمال خداوند است

۲.۱) بازرفتن تا منشأ تاریخی روایات دینی اغلب امکان ناپذیر است

۳.۲) هدف روایات دینی تاریخ گویی نیست

۴.۲) متون دینی داستان تاریخی را با اسلوب ادبی روایت می کنند

۲) جایگاه تاریخ و دیدگاه تاریخی در روایات کتاب مقدس.....۲۷۸-۲۷۳

۱.۲) کتاب مقدس منبع اصلی کتابهای تاریخ عمومی جهان

۲.۲) حضور بعضی از شخصیت‌های تاریخی ایران در روایات کتاب مقدس

۳.۲) ناهمخوانی سازه های تاریخی علمی و سازه های تاریخی کتاب مقدس

۳) جایگاه تاریخ و دیدگاه تاریخی در روایات قرآن.....۲۸۶-۲۷۸

۱.۳) وانهادن سازه های مهم روایات تاریخی در روایت قرآن

۲.۳) روایت بعضی از داستانها بر اساس باور مخاطبان

۳.۳) شیوه ی ادبی قرآن در روایت داستانهای تاریخی

بخش دوم: ویژگیهای کلی ساختار داستان در کتاب مقدس و قرآن

الف) ویژگیهای کلی ساختار داستان در کتاب مقدس.....۳۰۲-۲۸۷

۱) سازه های ساختاری تکرار شونده در روایات کتاب مقدس.....۲۹۶-۲۸۸

۱-۱) قهرمان متولد می شود

۲-۱) قهرمان مورد لطف و توجه خداوند (=بخشنده) قرار می گیرد

۳-۱) بخشنده با قهرمان عهدی می بندد

۴-۱) از قهرمان اشتباهی سر می زند که عهد او با بخشنده را می شکند و یا فرزندى را پدید می آورد که منشأ

رخدادهای شرارت آمیز آینده است

۵-۱) قهرمان می میرد

۲) نوع شناسی ساختار داستان در کتاب مقدس.....۳۰۲-۲۹۶

۱.۲) رابطه ی همانندی

الف) همانندی چند رخداد در دو داستان

ب) همانندی یک رویداد در چند روایت

۱) آشنایی همسران ازدواج مقدس در کنار آب

۱.۱) ازدواج اسحاق و رفقہ، ۲.۱) ازدواج راحیل و یعقوب، ۳.۱) ازدواج موسی و صفورا

۲) ساختن بت و مجسمه از طلا

۱.۲) گوساله ی طلایی ساختن هارون، ۲.۲) ایفود طلایی ساختن جدعون، ۳.۲) گوساله ی طلایی ساختن یُرُعام

۲.۲) رابطه ی تفسیری

۱.۲.۲) طوفان نوح، عبور از بحر قلزم و غسل تعمید، ۲.۲.۲) رؤیای یعقوب و تجلی خداوند در کوه سینا بر موسی

۳.۲) رابطه ی تحقیق نوید

ب) ویژگیهای کلی ساختار داستان در قرآن..... ۳۰۲-۳۲۱

۱) داستانهای قرآن درونه ای هستند..... ۳۰۲-۳۰۵

۲) در قرآن همه ی رخدادهای زندگی یک قهرمان در یک داستان و یک سوره روایت نمی شود... ۳۰۵-۳۰۷

۳) رشته ی پیوند دهنده ی داستانهای یک سوره، نه قهرمانی یگانه بلکه موضوعی یگانه است.... ۳۰۷-۳۰۹

۴) سازه های ساختاری تکرار شونده در روایات قرآن..... ۳۰۹-۳۱۴

۱.۴) داستان فرستادگان

۱.۴.۱) قهرمان از سوی خداوند (=بخشنده و فرستنده) به جانب گروهی از مردم فرستاده می شود

۲.۴.۱) مردم در برابر فرستاده دو دسته می شوند، گروهی که از وی پیروی می کنند و گروهی که با او در ستیزند

۳.۴.۱) قهرمان و پیروان او مورد تکذیب، تهدید و یا تمسخر ستیزه گران قرار می گیرند

۴.۴.۱) خداوند (=فرستنده و بخشنده و یاریگر) در روند امور دخالت می کند، ستیزه گران را نابود می کند و

قهرمان و پیروانش را به گونه ای اعجاز آمیز می رهااند

۲.۴) داستان آزمودگان

۱.۲.۴) قهرمان مورد لطف و توجه خداوند (=بخشنده) قرار می گیرد

۲.۲.۴) بخشنده قهرمان را می آزمايد

۳.۲.۴) قهرمان سرافکننده و پریشان از بخشنده یاری می طلبد

۴.۲.۴) قهرمان بار دیگر مورد لطف و توجه بخشنده قرار می گیرد

۵) اهمیت داستان آدم و نقش آن در پیوستگی و انسجام داستانهای قرآن..... ۳۱۵-۳۱۶

۶) نوع شناسی ساختار داستان در قرآن..... ۳۱۷-۳۲۱

۱.۶) داستان آفرینش آدم و سرپیچی شیطان از فرمان، «نمونه» ی برجسته ی داستانهای قرآنی است

۲.۶) داستانهای قرآنی «نمونه» ای از سرانجام نیکان و پایان کار بدکرداران در رستاخیزند

۳.۶) پیوند داستانهای پیامبران ادیان پیشین با داستان زندگی پیامبر اسلام، پیوندی نوع شناختی است

ج) طرح ساختاری روایات ایدئولوژیکی..... ۳۲۱-۳۲۴

د) رده بندی کنشگرها..... ۳۲۴-۳۳۳

۱) نظریه های ساختاری پراپ، گرماس و کوکه در رده بندی کنشگرها..... ۳۲۴-۳۲۶

۲) تناسب نظریه های پراپ، گرماس و کوکه با داستانهای دینی..... ۳۲۶-۳۲۹

۳) رده بندی کنشگرها در داستانهای کتاب مقدس و قرآن بر اساس نظریه های پراپ، گرماس و کوکه
۳۲۹-۳۳۳

۱.۳) رده بندی کنشگرهای کتب مقدس و قرآن بر اساس الگوی کنشی پراپ و کوکه

۲.۳) رده بندی کنشگرهای داستانهای فرستادگان بر اساس الگوی کنشی گرماس

۳.۳) نقش صفات در رده بندی کنشگرها

بخش سوم: ویژگیهای کلی ساختار گفتمان در کتاب مقدس و قرآن

الف) ترتیب..... ۳۳۴-۳۴۰

۱) ترتیب در روایات داستانی کتاب مقدس..... ۳۳۴-۳۳۷

۱.۱) داستانها در کتاب مقدس، به شیوه ی درزمانی روایت می شوند

۲.۱) عوامل سه گانه ی زمان پریشی در ساختار گفتمان کتاب مقدس

۱.۲.۱) روایات چندگانه از یک داستان

۲.۲.۱) پیشگویی ها

۳.۲.۱) حکایات انضمامی

۲) ترتیب در روایات داستانی قرآن..... ۳۳۸-۳۴۰

۱.۲) در قرآن داستانها به شیوه ی همزمانی روایت می شوند

۲.۲) ترتیب تاریخی در داستانهای بعضی از سوره ها دیده می شود

۳.۲) زمان پریشی در ساختار گفتمان داستانهای قرآنی فراوان است

ب) تداوم..... ۳۴۰-۳۴۷

۱) تداوم در روایات داستانی کتاب مقدس..... ۳۴۱-۳۴۲

۱.۱) روایات در نسب نامه ها بسیار پرشتاب و در بازگویی زندگی قهرمانان آرام و گسترده است

۲.۱) روایات تکراری بسیار پرشتاب تر از روایات غیرتکراری است

- ۳.۱) روایات کتاب مقدس درباره ی رسالت هدایت بعضی از پیامبران ساکت و خاموش است
- ۲) تداوم در روایات داستانی قرآن..... ۳۴۳-۳۴۷
- ۱.۲) تنها بعضی از گزاره های داستانها در پیوند با زمینه ی سخن، روایت می شوند و نه تمام داستان
- ۲.۲) هدف از بیان داستانها در شتاب یا آرامش و گسترش روایت، نقش مهمی دارد
- ۳.۲) شیوه ی نمایشی قرآن در گزینش گزاره های روایی تأثیرگذار است
- ج) بسامد..... ۳۴۷-۳۵۴
- ۱) بسامد در روایات داستانی کتاب مقدس..... ۳۴۷-۳۵۲
- ۱.۱) تکرار و توازی مهم ترین عنصر ادبی در کتاب مقدس است
- ۲.۱) روایات داستانی در کتاب مقدس پیوسته بازآفرینی می شوند
- ۳.۱) خلاصه ی عهدهای بسته شده، به عنوان اصول دین یهود، پیوسته در کتاب مقدس تکرار می شود
- ۲) بسامد در روایات داستانی قرآن..... ۳۵۲-۳۵۴
- ۱.۲) تعدد رخدادهای هماهنگ با اهداف سوره ها در یک داستان، باعث تکرار آن داستان می شود
- ۲.۲) تکرار ساختار گفتمانی یکسان برای داستانهایی که در یک سوره روایت می شود
- د) وجه..... ۳۵۵-۳۶۰
- ۱) وجه در روایات داستانی کتاب مقدس..... ۳۵۵-۳۵۷
- ۱.۱) روایات کتاب مقدس بیشتر توصیفی است
- ۲.۱) بیشتر داستانهای کتاب مقدس از دیدگاه سوم شخص دانای کل، روایت می شود
- ۳.۱) کانون سازی در روایات کتاب مقدس، بیشتر درونی است
- ۲) وجه در روایات داستانی قرآن..... ۳۵۷-۳۶۰
- ۱.۲) روایات قرآن بیشتر نمایشی است
- ۲.۲) داستانهای قرآن بیشتر از دیدگاه سوم شخص عینی یا نمایشی، روایت می شود
- ۳.۲) کانون سازی در روایات قرآن، بیشتر بیرونی است
- ه) لحن..... ۳۶۱-۳۶۵
- ۱) لحن در روایات داستانی کتاب مقدس..... ۳۶۱-۳۶۵
- ۱.۱) راوی با روایت شنو تقریباً هیچ ارتباط مستقیمی ندارد
- ۲.۱) روایات معمولاً با نشانه های روایتی آغاز می شوند و پس از آن داستان روایت می شود

۳.۱) ارزیابی راوی، بیشتر موضوعی و درونی است

۴.۱) راوی از داستان نتیجه گیری نمی کند

۲) **لحن در روایات داستانی قرآن.....** ۳۶۵-۳۶۸

۱.۲) ارتباطی مستقیم میان راوی با روایت شنوی درونی و شنوندگان دیگر پیوسته برقرار است

۲.۲) آستانه ی روایات در واقع تمهیدی است، برای داستانی که روایت می شود

۳.۲) ارزیابی راوی بیشتر فراگیر و بیرونی است

۴.۱) راوی پیوسته از داستانهایی که روایت می کند، نتیجه گیری می کند

بخش چهارم: تأثیر سبک روایی کتاب مقدس بر روایات تفاسیر عبارتی

۱) تحلیل چگونگی تأثیر گذاری سبک روایی کتاب مقدس بر روایات تفاسیر عبارتی از رهگذر بررسی

تفسیر داستان موسی در سوره ی طه..... ۳۶۹-۳۷۳

۱.۱) گزاره هایی که مفسران با توجه به روایت کتاب مقدس به داستان افزوده اند

۱.۱.۱) اشاره به زیبایی موسی بر اساس روایت سفر خروج (۲: ۲)

۲.۱.۱) شماره ی سپاهیان فرعون و شماره ی بنی اسرائیل

۳.۱.۱) تفسیر «کلوا من طیبات ما رزقناکم و لا تطغوا» بر اساس روایت سفر خروج (۱۶: ۱-۳۱)

۴.۱.۱) اشاره به بهیموث و لیوانان در تفسیر له ما فی السموات و ما فی الارض و ما تحت الثری

۲.۱) گزاره ها و داستانهایی که مفسران با توجه به روش کتاب مقدس و یا سنت تفسیری آن، به داستان افزوده اند

۳.۱) مفسران از عنصر ساختاری تکرار در روایات قرآن پیروی نمی کنند

۲) پیروی از روش شجره نامه ای کتاب مقدس..... ۳۷۳-۳۷۴

۳) منطبق کردن پاره ای از رخدادهای روایات قرآنی با روایات کتاب مقدس، و پذیرش داستان متفاوتی که

در کتاب مقدس روایت شده است..... ۳۷۴-۳۷۵

بخش پنجم: تأثیر سبک روایی قرآن بر روایات تفاسیر عرفانی و اشارتی

۱) گزاره گرایی در تفاسیر عرفانی و اشارتی..... ۳۷۶

۲) خوانش دوگانه ی داستانهها برای یافتن کاربست معنای متن..... ۳۷۶-۳۷۷

۳) استفاده از داستانهها برای اثبات باورها و اصول اخلاقی..... ۳۷۷-۳۷۸

۴) ارتباط مستقیم میان راوی و روایت شنو در روایات عرفانی..... ۳۷۸-۳۷۹
یادداشتها..... ۳۸۰-۳۸۶

فصل پنجم: بررسی تطبیقی و تحلیل ساختار روایت یوسف

۱) بررسی تطبیقی روایات یوسف..... ۳۸۸-۴۰۱

۲) بررسی ساختاری داستان در روایات یوسف..... ۴۰۲-۴۱۹

۱.۲) موقعیت فرامتنی داستان یوسف

۱.۱.۲) سازه های اساطیری و افسانه ای داستان یوسف، ۲.۱.۲) سازه های تاریخی داستان یوسف

۲.۲) نوع شناسی ساختار داستان یوسف در کتاب مقدس

۳.۲) ساختار داستان یوسف بر اساس نظریه ی داستان بنیادین پراپ

۴.۲) ساختار داستان یوسف بر اساس طرح Chastic یا ایدئولوژیک

۵.۲) کنشگرها در داستان یوسف

۳) بررسی ساختار گفتمان در روایات یوسف..... ۴۱۹-۴۳۶

۱.۳) ساختار گفتمان در روایت کتاب مقدس و قرآن

۲.۳) ساختار گفتمان در روایات تفسیری داستان یوسف

۳.۳) ساختار گفتمان در روایات عرفانی داستان یوسف

یادداشتها..... ۴۳۷-۴۳۸

فصل ششم: دستاوردها و پیشنهادها

الف) دستاوردها..... ۴۴۰-۴۴۷

ب) پیشنهادها..... ۴۴۷-۴۴۹

کتابنامه..... ۴۵۰-۴۶۴

۱) تعریف مسأله

فرازهای قابل ملاحظه ای از کتاب مقدس و قرآن به روایت داستان‌هایی اختصاص یافته که از درونمایه ای یکسان برخوردارند از آن جا که ساختار روایی و شیوه ی بیان متفاوتی در دو کتاب به کار رفته، از منظر ادبی بستر مناسبی برای پژوهش تطبیقی - ساختاری فراهم آمده است. تحلیل و بررسی این روایات از دیدگاه روایت شناسی ساختگرا با نظر به آنچه تفاسیر، پژوهش‌های تاریخی و مطالعات اسطوره شناسی در این باره آرایه می دهند محور اصلی مباحث این پایان نامه را تشکیل می دهد.

۲) پرسشهای تحقیق

- ۱- چه روایاتی در قرآن و کتاب مقدس به طور مشترک آمده است؟
- ۲- چه تفاوتی در شیوه ی روایتگری این دو کتاب دیده می شود؟ و خاستگاه آن کجاست؟
- ۳- آیا می توان شیوه ی روایت قرآن و کتاب مقدس را با توجه به نمونه های مورد بررسی بر پایه ی اصول و قواعد مشخصی استوار دانست؟
- ۴- اگر در شیوه ی روایتگری این دو کتاب اصول و قواعد مشخصی قابل شناسایی باشد چه نسبتی میان آنها و نظریه های ادبی معاصر به ویژه در حوزه ی روایت و داستان وجود دارد؟
- ۵- مفسرانی که کوشیده اند فضاهای خالی روایت قرآنی را در روایت تفسیری پر کنند تا چه اندازه از روایت کتاب مقدس به ویژه تورات بهره برده اند؟
- ۶- روایت در متون عرفانی چگونه دچار تغییر و تحول و دگرگونی شده اند؟

۳) پیشینه ی تحقیق:

نخستین اثری که در پیشینه ی این پژوهش می توان به آن اشاره کرد منشاء و خاستگاه داستانهای اسلامی در قرآن و حیات پیامبران اثر دیوید سیدرسکی است که در سال ۱۹۳۳ در پاریس منتشر شده است. این اثر به فارسی ترجمه نشده، اما یکی از منابع اصلی ماسون، پژوهشگر دیگر فرانسوی بوده است. ماسون در اثر خود با عنوان قرآن و کتاب مقدس، درونمایه های مشترک که حاصل مطالعات ۶۰ ساله ی او در زبان و ادبیات عرب و پژوهش و تحقیق درباره ی قرآن و نیز جستجوی موارد اشتراک و افتراق آن با کتاب مقدس و دیگر متون

یهودی و مسیحی است، بسیار به نتایج پژوهش سیدرسکی اشاره کرده است. با این همه ماسون در کار خود گاهی در فهم داستانهای قرآن و تطبیق آنها با کتاب مقدس دچار اشتباه شده است به عنوان نمونه او درباره ی ذوالقرنین می گوید: «چندین آیه از سوره ی کهف به شخصیتی موسوم به ذوالقرنین اختصاص یافته که به او این قدرت را داده بودند که به کمک یک طناب در هوا جابه جا شود» (ماسون، ۱۳۸۵: ۵۲۵).

از دیگر آثاری که درباره ی مقایسه ی قصه های قرآن و کتاب مقدس نوشته شده، مقایسه ی قصص در قرآن و عهدین نوشته ی عباس اشرفی است که انتشارات دستان آن را در سال ۱۳۸۲ منتشر کرده است. اشرفی تنها پاره ای از داستانها را به روش مورد نظر خود بررسی کرده است.

اثر دیگر، پایان نامه ی کارشناسی ارشد حمید یزدان پرست لاریجانی است با عنوان *داستان پیامبران در تورات، تلمود، انجیل و قرآن و بازتاب آن در ادبیات فارسی*، که در سال ۱۳۸۴ توسط انتشارات اطلاعات به چاپ رسیده است. با این که روش او در این بررسی بسیار با آنچه در این پژوهش مورد نظر بوده است، تفاوت دارد، اما آنچه کار او را ارزشمند و قابل توجه کرده است همکاری بعضی از یهودیان فرهیخته و آشنا با زبان عبری است که بخشهایی از تلمود را برای او ترجمه کرده و او را در شناخت بعضی سنت ها و باورهای عامیانه ی یهودیان یاری داده اند.

جدی ترین اثری که درباره ی قصه های قرآن در سمت و سوی دیدگاه مورد نظر در این پایان نامه رخ نموده، پایان نامه ی تحصیلی محمد احمد خلف الله با نام *فن القصص فی القرآن کریم* است. خلف الله با این اثر که در سال ۱۹۵۳ میلادی برای نخستین بار چاپ شد، موجی نو در عرصه ی پژوهشهای قرآنی برانگیخت. او را به راستی باید از بزرگترین پژوهشگران ساز و کار قصه های قرآنی شمرد. اشتباهاتی که حاصل نگاه تسامح آمیز او در پاره ای از موارد است، به هیچ وجه از ارزش کار او و دیدگاههای نویی که در نقد شیوه ی داستانسرایی قرآن طرح کرده است، نمی کاهد. با این همه دیدگاههای او در این کتاب مخالفان سرسخت و متعصبی داشت و دامنه ی مخالفشان به آنجا کشیده شد که سخن از بحثی علمی فراتر رفت و به ناسزا گویی و تکفیر و تهدید انجامید.

و سرانجام اثر دیگری که باید در سابقه ی این پژوهش از آن یاد کرد، ریخت شناسی قصه های قرآنی اثر محمد حسینی است که انتشارات ققنوس آن را به سال ۱۳۸۲ منتشر کرده است. حسینی در این کتاب به ریخت شناسی دوازده قصه ی قرآنی پرداخته است. اما کار او بیش از آن که بر یکی از نظریه های شناخته

شده ی ادبی استوار باشد، حاصل دیدگاه ذوقی اوست. او برای قصه ها شکلی هندسی رسم کرده است اما هیچ توضیحی نداده است که تفاوت این شکلها بر چه اساسی است این که چرا شکل هندسی داستان آفرینش را شش مثلث تشکیل می دهند که از دو سو به مستطیلی در مرکز پیوند خورده اند، ولی شکل هندسی قصه ی اصحاب کهف، شش ضلعی ای است که مستطیلی در مرکز آن قرار گرفته است. شکل هندسی قصه ی سلیمان چرا همانند ستاره ی داوود است و یا قصه ی هود و صالح چه تفاوتی با هم دارد که شکل هندسی قصه ی هود دایره است و شکل هندسی قصه ی صالح خطی است که دو نقطه ی اوج را نشان می دهد.

۴) ضرورت انجام تحقیق

۱- روایت مبنای ادبیات و یکی از عناصر اصلی نظریه ی ادبی است. شناخت شیوه های کارکرد روایت، ما را در فهم متون ادبی یاری می دهد، حال آن که نقد سنتی قادر به این کار نیست. شناخت روایت همچنین ما را در تفسیر سایر متون و شکل های دانش موجود در دنیای اجتماعی و ارتباط ما با آنها راهنمایی می کند. روایات هم روشهای فردی و هم روشهای جمعی برای برداشت و تفسیر به دست می دهند و اغلب چنان تأثیر بسزایی بر ما می گذارند که عمدتاً آن ها را به عنوان روایت نمی شناسیم. تحلیل ساختاری روایت ابعاد مختلف متون را برجسته می کند و شاید بتوان گفت یکی از مهم ترین کارکردهای آن نشان دادن یا آشکار کردن ساز و کارهایی است که معنا را بوجود می آورد و اغلب پوشیده و ناپیدا هستند (وبستر، ۱۳۸۲: ۹۲).

۲- روایات قرآن و کتاب مقدس پاره ای جدایی ناپذیر و ماندگار از فرهنگ بشری اند و بی تردید تعداد آثار ادبی که در ساختار و درونمایه از کتاب مقدس و قرآن پیروی کرده اند بیش از آن است که بتوان در این گفتار از آنها نام برد، این اندازه پیداست که فهم و ارزیابی محتوا و ساختار بخش عمده ای از این آثار بدون شناخت عمیق و دقیق ساز و کار و ساختار روایی قرآن و کتاب مقدس امکان نا پذیر است. با این همه پژوهش های ادبی در این باره آن چنان نادر، پراکنده و ناچیز است که حکم به عدم آن می شود.

۳- بررسی تطبیقی ساختار روایی متون مقدس، از سویی سیما شناسی تغییر پذیر قداست و از سوی دیگر دگرگونی و ضرورت تاریخی آن را آشکار می سازد و از این رهگذر راه را برای تحلیل، ارزیابی و فهم متون مقدس کهن که از زمره ی متون ادبی نیز به شمار می آیند، می گشاید.

۵) فرضیه ها

- ۱- شیوه ی روایت در قرآن و کتاب مقدس بر پایه ی اصولی استوار است که بررسی آنها پژوهشگر را به ناگزیر به جانب مطالعات اسطوره شناسی و متون تاریخی رهنمون می شود .
- ۲- شیوه روایت در قرآن با جدیدترین نظریه های روایت همخوانی دارد.
- ۳- پژوهشگری که ساختار روایی قرآن را مورد مطالعه قرار می دهد در پاره ای از موارد به ویژه برای بررسی ترتیب رخدادها ناگزیر است به روایات کتاب مقدس تکیه کند.
- ۴- محور اساسی در روایات کتاب مقدس تاریخ روزگار پیامبران بنی اسرائیل است در حالی که در روایات قرآنی ارایه ی پیامهای تربیتی و اخلاقی است .

۶) هدفها

- ۱- بررسی شیوه ی روایت قرآن و کتاب مقدس به منظور شناخت منشاء و خاستگاه، تفاوتها و افتراقات این روایات از درونمایه ی یکسان .
- ۲- تحلیل شیوه ی روایتگری کتاب مقدس و قرآن از دیدگاه روایتگری ساختگرا به منظور دستیابی به اصول و قواعدی که شالوده و بنیاد آن ها را پی ریزی کرده است.
- ۳- پژوهش میزان تأثیرگذاری کتاب مقدس بر تحلیل و تفسیر روایت قرآنی از رهگذر بررسی برخی از تفاسیر فارسی
- ۴- پژوهش چگونگی تحول و تطور این روایات در پاره ای از آثار عرفانی فارسی.

۷) روش انجام تحقیق

فصل نخست، کلیاتی درباره ی روایت شناسی ساختگراست که با تعریف روایت آغاز می شود. در این تعریف کوشیده ایم نشان دهیم، مفهوم روایت که در پس گونه های ادبی روایی به ویژه رمان پنهان شده و به عبارتی در آن ادغام شده بود، چگونه به آهستگی به عنوان مفهومی مستقل و جدا از رمان مورد توجه قرار گرفت.

دیگر مباحث این فصل عبارتست از معرفی عناصر روایت یعنی واحد بنیادین، کنشگر و توالی. پیکربندی ساختار روایت و ارایه ی الگوی جهانی ویلیام لباو برای پیکربندی ساختار روایت. شیوه ی تحلیل و بررسی

ساختار روایت، و معرفی پنج مقوله‌ی محوری که ژنت برای تحلیل و ارزیابی ساختار روایت پیشنهاد می‌کند. و سرانجام در پایان این فصل جایگاه روایات دینی در روایت‌شناسی ساختگرا مورد بررسی قرار گرفته است. در این فصل در واقع شیوه‌ی کار و نظریه‌هایی که متناسب با ساختار روایات مورد بررسی، در این پژوهش پایه و اساس قرار گرفته، معرفی شده است. در این زمینه مهم‌ترین نکته‌ای که شایسته است یادآوری شود این است که از آن‌جا که از دیدگاه ساختگرایان هر روایت دارای دو سطح داستان و گفتمان است و در این تحلیل ساختاری نیز این هر دو سطح مورد توجه بوده‌اند، ناگزیر تحلیل ساختار داستان بر اساس نظریه‌ی داستان‌بنیادین پراپ، انجام گرفته است منتها با نظر به اصلاحات و اصطلاحات معادلی که ساختگرایانی چون تودوروف و بارت به منظور تکمیل و گسترش حوزه‌ی کاربرد نظریه‌ی او، طرح کرده‌اند، مانند گزاره و پی‌رفت که از اصطلاحات تودوروف است در برابر اصطلاح خویشکاری و حرکت پراپ.

در تحلیل ساختار گفتمان، که پراپ در تئوری ساختاری خود جایی برای آن در نظر نگرفته است، نظریه‌ی شناخته‌ی شده‌ی ژرار ژنت را، به کار بردیم. نظریه‌ی ژنت از آن‌جا که همه‌ی ابعاد روایت را، به نوعی در عناصر و مقوله‌هایی که در تبیین و تحلیل ساختار روایت به کار می‌گیرد، در نظر دارد، از کامل‌ترین پژوهشها در این زمینه به شمار می‌رود، و از سوی ساختگرایان با اقبالی عمومی روبرو شده است.

از سوی دیگر در تحلیل ساختار گفتمان در کنار نظریه‌ی ژنت، الگوی جهانی ویلیام لباو را در صورت بندی اجزای گفتمان روایی مورد توجه قرار داده‌ایم که نه تنها با نظریه‌ی ژنت تناقضی ندارد بلکه منتقد را در بررسی مقوله‌ی لحن که از مهمترین مقوله‌ها در نشان دادن تفاوت ساختار گفتمان روایت کتاب مقدس و قرآن است، یاری می‌دهد.

فصل دوم، بررسی موقعیت پیرامنی کتاب مقدس و قرآن است. منظور از پیرامنی پاره‌ای از ویژگی‌های متن است که ژنت در مکتب ساختگرای خود آن را «paratext» نامیده است. پیرامتن نشانگر عناصری است که در آستانه‌ی متن قرار گرفته و دریافت متن از سوی خوانندگان را جهت‌دهی و کنترل می‌کند و به این پرسشها پاسخ می‌گوید که این متن چه زمانی انتشار یافته؟ توسط چه کسی؟ و به چه منظوری؟ این‌گونه عناصر پیرامنی به برقراری اهداف متن کمک می‌کند و به شکلی تلویحی به ما می‌گوید این متن را چگونه باید خواند و چگونه نباید خواند.